

який є основним фактором, що визначає цінність того чи іншого пам'ятника для особистості і вплив на ставлення до нього.

Література:

1. Набок С. Пам'ятник як маркер: особливості функціонування в публічному просторі в контексті політики декомунізації у Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. Ф. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 3–4 (95–96). С. 193–214.
2. Позднякова-Кирбят'єва Е. Г. Система соціально-історичної пам'яті та мнемологічна культура суспільства. *Український соціум*. 2013. № 4(47). С. 61–69.
3. Хмельовська О. У країнах Східної Європи радянські пам'ятники перефарбовують, розбивають та офіційно демонтують. URL: <https://tyzhden.ua>
4. Hołda R. Pomniki w mieście- Pogranicza pamięci i historii. *Studia Etnologiczne i Antropologiczne*. 2013. T. 13. S. 63. S. 57–72.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-387-6-24>

УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЕМІГРАЦІЇ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ ХХ СТ. У ЗБЕРЕЖЕННІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ПРО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ 1917–1921 РОКІВ

Сидоренко А. О.

*лаборант кафедри історії світового українства
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Національно-визвольні змагання 1917–1921 років стали відправною точкою для поновлення боротьби за українську державність у ХХ столітті. Попри те, що вони завершилися поразкою, увесь період 1920–1930-х років українські політики, військові, вчені, громадські діячі, що вимушено стали емігрантами, не полишали планів стосовно продовження цієї боротьби. У даному контексті дуже важливим було також збереження історичної пам'яті про добу Національно-визвольних змагань. Показово, що поруч із політиками та вченими великий внесок у цей процес здійснили представники української військової еміграції – передусім ті, що на 1920–1921 роки належали до Армії УНР.

Діяльність українських вояків зі збереження пам'яті про ті революційні події була запущена ще в 1920 році – коли і самі події, власне, ще тривали. Зокрема, при Генштабі Дієвої армії УНР розпочав роботу Військово-історичний відділ, у функції якого входило вилучення цінних архівних матеріалів (офіційних документів, щоденників боїв, свідчень очевидців, фотографій тощо) з військових частин задля їх подальшого безпечного збереження, зібрання дивізійних друкованих видань, охорона архівів та культурно-історичних цінностей, підготовка статуту Українського Військово-Історичного Товариства та журналу «Військово-історичний вісник» і т.д [5, арк. 1-1а)зв.]. Фактично мова йшла про зібрання та упорядкування джерельної бази з історії Національно-визвольних змагань.

Того ж року на основі даного відділу було створено Військово-історичну управу, куди вже увійшли Військово-історичний та Видавничий відділ. Даний підрозділ також мав керувати збором і систематизацією архівів та історичних пам'яток, україномовної друкованої періодики, доглядом за могилами полеглих бійців [5, Арк. 4-4зв.]. Згодом, на базі управи постав і Військовий архів. Також, в 1920 році формально було створено Українське Військово-Історичне Товариство. Власне, ці організації стали базовими для діяльності у справі збереження пам'яті про добу Національно-визвольних змагань. Зокрема, за клопотаннями в.о. начальника Військово-історичного відділу Михайла Обідного та в.о. начальника Генерального штабу генерал-хорунжого Миколи Капустяньського в 1921 році розпочалася підготовка до створення Головного Військово-Історичного Архіву [6, арк. 1–3]. З 2 липня того ж року він розпочав свою офіційну діяльність як Головний Військово-Історичний Музей-Архів. Було систематизовано наявні історичні матеріали, велися переговори про передачу матеріалів з боку різних військових частин (передусім – з Канцелярії Військового міністерства), створювався реєстр полеглих унаслідок військових дій [5, арк. 15-16зв.]. Проте з низки причин політичного характеру (складність діяльності архівної установи на теренах Польщі та в умовах перебування Армії УНР на інтернуванні) ця установа досить швидко стала частиною новоствореного Музею-Архіву Визволення України, котрий мав діяти в ЧСР. У подальшому, музейно-архівна система української еміграції буде репрезентована Товариством «Музей визвольної боротьби України», в складі якого працюватиме генерал-поручик Михайло Омелянович-Павленко, та, меншою мірою, Українським національним музеєм-архівом під керівництвом генерал-хорунжого Всеволода Петріва при Українському Громадському Комітеті в Празі. Обидві вказані установи у міжвоєнний період ХХ століття доклали

багато зусиль з упорядкування та зберігання джерельної бази доби 1917–1921 років.

Праця зі збереження історичної пам'яті про Національно-визвольні змагання провадилася в рамках діяльності Українського Воєнно-Історичного Товариства (УВІТ), котре, після формального заснування в 1920 році (як Українське Військово-Історичне Товариство) та подальшої вимушеної п'ятирічної паузи, розпочало свою фактичну роботу з 1925 року і діяло до 1939 року. Зокрема, Статут даного товариства основною метою його функціонування і передбачав зібрання, опрацювання та публікацію історичних матеріалів, що стосувалися розбудови й бойового шляху українського війська в 1917–1921 роки (та попередні періоди) [7, арк. 1]. Планувалося, що члени УВІТ будуть готувати власні військово-історичні та мемуарні праці. Ці праці публікувалися в 1929–1939 роках у часописі «За Державність», котрий друкувався під егідою даного Товариства [4, с. 231–232]. Проблематики вітчизняної державності та військового будівництва 1917–1921 років торкалися і члени Українського Військово-Наукового Товариства в Празі, котре діяло в 1931–1934 роках під керівництвом генерал-поручика Михайла Омеляновича-Павленка та за активної участі члена Управи генерал-хорунжого Всеволода Петріва. Зокрема, це товариство організувало Академію пам'яті генерал-полковника Миколи Юнаківа, було долучене до обговорення святкових заходів з нагоди 15-річчя створення українського війська [3, с. 41–42].

Безумовно, найбільший внесок у збереження історичної пам'яті про Національно-визвольні змагання 1917–1921 років представники української військової еміграції Армії УНР здійснили через видавничу діяльність. На сторінках вже згаданого журналу «За Державність», а також на сторінках часописів «Табір», «Тризуб», «Гуртуймося», «Літопис Червоної Калини» і т.д. вони друкували свої численні статті військово-теоретичного та мемуарно-публіцистичного характеру. Також слід згадати і про великі публікації монографічного спрямування, котрі виходили окремими книгами, у першу чергу – про фундаментальну працю генерал-хорунжого Миколи Капустянського «Похід Українських Армій на Київ-Одесу в 1919 році», на сторінках якої розкривався не лише перебіг вказаних бойових дій у 1919 році, але й детально характеризувалися військове будівництво, державно-політичні моделі та окремі громадсько-політичні діячі 1917–1919 років [1, с. 10–14].

Загалом, на сторінках своїх публікацій представники української військової еміграції Армії УНР зосереджували увагу на питаннях українізації військових частин колишньої Російської імперії в 1917 році, перебігу військових з'їздів та створення боєздатних українських збройних частин за доби Центральної Ради, військового будівництва

в Гетьманаті Павла Скоропадського, бойових дій доби Директорії, надавали оцінки внутрішній та зовнішній політиці Центральної Ради, Української Держави, Директорії та ЗУНР. Характерно, що ці оцінки нерідко містили і критику та прямі звинувачення політиків того часу в неспроможності створити повноцінну ефективну українську армію [2, с. 15]. Треба зауважити, що вказані військово-теоретичні та мемуарно-публіцистичні праці зберігають свою наукову цінність і дотепер та можуть бути використані дослідниками, що вивчають перебіг подій 1917–1921 років.

Підводячи підсумок, варто зауважити, що участь української військової еміграції міжвоєнного періоду ХХ ст. у збереженні історичної пам'яті про Національно-визвольні змагання 1917–1921 років полягала у збиранні, систематизації та збереженні архівних документів і матеріалів, проведенні заходів культурного характеру та виданні низки дослідницьких і мемуарних праць, на сторінках яких було детально проаналізовано події вказаного хронологічного періоду. Це дозволило зберегти пам'ять про боротьбу за українську державність та утвердити Національно-визвольні змагання 1917–1921 років як один з найважливіших етапів нашої історії в ХХ столітті.

Література:

1. Капустянський М. Похід Українських Армій на Київ-Одесу в 1919 році. Книга перша (частини I й II). Мюнхен, 1946. 132 с.
2. Мельник Р. Українська військово-теоретична думка 20–30-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. іст. Наук : 20.02.22. Львів, 2011. 19 с.
3. Сидоренко А. Михайло Омелянович-Павленко та Українське Військово-Наукове Товариство. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Історія*. 2018. № 2(137). С. 39–44.
4. Супронюк О. Збірники «За державність: матеріали до історії війська українського (Каліш – Варшава – Торонто, 1929–1966)»: атрибуція, використання, збереження. *Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху* : матеріали Міжнар. наук. конф. (8–10 жовтня 2019 р.) : у 2 т. НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН. Київ, 2019. Т. 1. С. 230–234.
5. ЦДАВО України. Ф. 1078. Оп. 2. Спр. 130. 21 арк.
6. ЦДАВО України. Ф. 3179. Оп. 1. Спр. 10. 10 арк.
7. ЦДАВО України. Ф. 4383. Оп. 1. Спр. 1. 3 арк.